

1. KOŘENY VÝUKY EKONOMICKÉ VĚDY V ČESKÝCH ZEMÍCH

1.1 Úvod k první kapitole

Počátky výuky ekonomické nauky jsou spojeny se zavedením nového oboru pod názvem policejní věda a kamerální vědy (Polizei- und Kameralwissenschaften) mezi předměty vysokoškolského studia v Rakousku. Později byl název změněn na politické vědy (Politische Wissenschaften). Ekonomická nauka byla přednášena zejména v rámci jedné z kamerálních věd a nazývala se ekonomie (Haushaltungskunst či Oekonomie) a později obchodní věda (Handlungswissenschaft).

Obor byl do Rakouska zaveden roku 1750. Začal se vyučovat na vídeňském tereziánu. Jeho garantem byl kameralista **Johann Gottlob von Justi** (1707–1771), který byl povolán císařovnou Marií Terezií (1740–1780). O několik let později byly zakládány katedry politických a kamerálních věd i na dalších rakouských univerzitách, včetně pražské, olomoucké, a také při opavském hejtmanství. Justi působil v Rakousku od roku 1750 do roku 1753. Roku 1753 Rakousko opustil.

Skutečným zakladatelem oboru se stal **Joseph von Sonnenfels** (1717–1833). Zasloužil se o založení kateder policejní vědy a kamerálních věd zprvu na vídeňské univerzitě a posléze ve významných provinciálních městech habsburské říše, včetně Prahy, Opavy a Olomouce v českých zemích. Obor se zprvu vyučoval na základě Justiho spisu *Staatswirtschaft*. Posléze se obor vyučoval na základě spisu *Grundsätze der Polizei Handlung und Finanz*. Budeme sledovat kořeny, ze kterých nový obor vyrůstal, jak se rozvíjel. Dále doplníme, co nového oproti minulému kameralisté přinesli a co z minulého pojetí odmítli.

Obsah výuky ekonomie (Haushaltungskunst) podle Justiho byl založen na učení o správě „velkého domu“. Justi užívá pojem „velký dům“ (das grosse Haus) pro označení státu a země. Jedná se tedy o správu země, fakticky o vnitřní politiku, která byla v období absolutismu se správou země totožná. Jednou ze stránek správy „velkého domu“ byla i správa hospodářská. Základem byla správa absolutistického státu opírající se o peněžní bilanci příjmů a výdajů v podmínkách převažujících zbožně-peněžních vztahů. Obor **policejní vědy a kamerálních věd** vyrůstá z potřeby budování moderního centralizovaného státu s jednotnou administrativou a jednotným hospodářstvím s cílem posilovat politickou a ekonomickou moc (ab-

solutistického) státu. Potřeby absolutistického státu se staly centrem ekonomického systému. Kameralisté vnímali ekonomický proces jako proces správní. Justi byl ovlivněn správními reformami Friedricha Wilhelma von Haugwitz. Sjednocujícím motivem zavádění nového oboru se stala odborná příprava úředníků, kteří tvořili správní páteř ekonomicky a politicky centralizovaného státu. Formování oboru bylo zaměřeno na praktické otázky rozvíjejícího se hospodářství, správy, politiky a dalších oblastí společenského života. V první etapě formování oboru se nauka o hospodářství formuje v systému, ve kterém byly ekonomické disciplíny promíchány s disciplínami neekonomickými.

1.2 Formování nového univerzitního oboru

Hospodářství nebylo od dob antiky přes středověk až do období počátku novověku vnímáno a nikdy ani zkoumáno jako samostatný objekt poznání. Tvořilo určitou část širšího celku. Teprve tento celek se stal předmětem pozorování a zkoumání. Znalec dějin ekonomické analýzy Josef Schumpeter poznamenává: „*Abychom mohli poznat Platonovo pojetí hospodářství, které se vztahuje k „polis“ (k řeckému městskému státu), musíme poznat jeho smysl primárně z jeho učení o státu a člověku. Filozofický zájem je zaměřen přednostně na ideální polis*“ (Schumpeter 1965, s. 93.). Uvedený přístup ke zkoumání hospodářství u „starých Řeků“ zůstává v platnosti i pro kameralismus. „*Všeobecně předchází učení o celku před učením o jeho částech a z toho pak plyne zvláštní učení o hospodářství jako o prostředku pro stát a člověka*“ (Schumpeter 1965, s. 7). Představa o hospodářství jako součásti širšího celku vycházela z obrazu světa a člověka „starých Řeků“. Například Aristotelovo učení bylo přejato patristikou a rozvedeno scholastikou. Aristotelismus vládl evropským univerzitám hluboko do novověku. Metafyzika Franze Suareze v 17. století se zmocnila nejen katolických, ale i protestantských univerzit. Ekonomika byla učením o hospodářství a politika byla učením o polis, jejímž úkolem bylo hledání a naplňování co nejlepšího pořádku společenství. Učení o hospodářství bylo prodchnuto etickými normami. Bylo ovlivněno učením o spravedlnosti. Tato vazba se přenáší i do středověku. Kořeny učení o hospodářství tkví v řecké antice a přes hospodářsko-politické kategorie římského práva pokračují v cenové etice patristiky a scholastiky, aby se promítly do zvláštní povahy učení o spravedlivé ceně. Ve středověku jsou představy o ekonomických jevech inkorporovány do problematiky spravedlnosti. Staly se nedílnou součástí křesťanské etiky. Pojem oikonomia se stal centrálním pojmem patristiky. Patristika představuje učení církevních otců. Oni založili spojením řecké filozofie a Písma svatého křesťanskou etiku. Vrchol učení o spravedlivé ceně tvoří spis Tomáše Akvinského (1225–1274) *Summa theologiae*. Kontroverzním se stalo zejména učení o lichvě a úroku z peněz.

Politika, ekonomika a etika byly součástí praktické filozofie. Tyto předměty měly vždy své zastoupení ve studiu na univerzitách Evropy. Vedle rétoriky tvořila ekonomika druh pomocné disciplíny praktické filozofie. Ekonomika tvořila součást filozofie. Filozofie se členila na logiku, metafyziku, fyziku a etiku. Etika byla učením o člověku a o společenství a členila se na tři oblasti. Na etiku v užším slova smyslu (nazývanou ve scholastice také monastik), na politiku jako učení o polis a na ekonomiku jako učení o správě domu. Výuka byla pod vlivem Aristotela učení. Aristotelés praktickou filozofii (etiku) členil na ekonomiku, politiku a etiku v užším slova smyslu. Dům (oikos) podle Aristotela tvořila v zásadě hospodářsky uzavřená a samozásobitelná (především) zemědělská hospodářsko-sociální jednotka. Součástí bylo učení o *naturálním* (zemědělském) hospodářství s důrazem na spravedlnost v ekonomických vztazích a podřízené ve středověku křesťanské etice. Směnné vztahy domu měly okrajový a vedlejší význam a praxi přestala ekonomická problematika zajímat. Ekonomika však mohla relativně dlouhou etapu s převahou naturálního hospodářství překlenout jako předmět výuky, který tvořil součást výuky křesťanské etiky. Smysl výuky ekonomiky ve středověku dodával její náboženský obsah. Učení Aristotelovo bylo přežato patristikou a rozvedeno scholastikou. Aristotelismus vládne evropským univerzitám hluboko do novověku. Je nutno připojit poznámku k terminologii „starých Řeků“. Podle nich ekvivalentem pojmu hospodářství byla ekonomie a učení o hospodářství ekonomika (Rau 1833, s. 2.). V této tradici pokračovali i někteří ekonomové moderní doby.

Vznik moderního ekonomického myšlení v novověku byl spojen s rozvojem zbožního a peněžního hospodářství a s merkantilismem, který poskytoval ideový základ pro rozvoj zemědělství, obchodu, manufaktur. Uveďme některé představitele. Ital Serra (1613) Antoine de Montchretien (1615), Anastazius Cincerus (1616), Jakob Bornitz (1625). Číslo za jmény označuje data vydání stěžejních děl uvedených osobností. Mezi další osobnosti středoevropského prostoru patřili Kaspar Klock (1583–1655), Melchior von Ossa (1506–1557), Wilhelm von Hörnigk (1638–1713), Wilhelm von Schröder, Veit Ludwig von Seckendorf (1626–1692). Problémem bylo, že merkantilismus opírající se o zbožně-peněžní vztahy, nebyl v souladu s tradičním pojetím ekonomiky. Abychom si uvědomili rozdíl, připomeneme si učení o bohatství. Ekonomika byla zaměřena na zkoumání přirozené tvorby bohatství. Podle Aristotela pravé bohatství existuje ve věcech. Jeho růst závisí na množství nástrojů a může se pod jejich vlivem neustále zvyšovat. V tomto smyslu se jedná o přirozené nabývání bohatství. Proti přirozenému umění nabývání bohatství je postaveno nepřirozené umění nabývání bohatství. Podstatu nepřirozeného umění tvoří samoučel směnného procesu – akumulovat peníze jako nepřirozené umění vydělávání peněz. Aristoteles staví proti ekonomice kategorii chrematistika, která s ekonomikou tvoří pojmový pár. Ekonomika byla v souladu s učením o spravedlnosti. Chrematistika byla z hlediska učení o spravedlnosti nepřijatelná, proto-

že se zabývá nepřírodným uměním vydělávání peněz, které plyne ze samoúčelu směnného procesu – akumulovat peníze. Chrematistika ani neposkytovala žádný teoretický základ, ze kterého by se mohla nová disciplína rozvíjet. Tato skutečnost zatěžovala konstituování nového oboru univerzitního studia. Formování obsahu nového oboru předpokládalo zřejmě odklon od Aristotelova učení.

Ve filozofii nastala ke konci středověku a počátku novověku proměna paradigmatu. Rozvíjely se přírodní vědy a matematika. Změnilo se nazírání na politiku. Světská moc se emancipovala od moci církve. Politika nejen přestala sloužit náboženskému účelu, ale naopak náboženství začalo být pokládáno za jeden z nástrojů růstu politické moci. Viz spisy N. Macchiaveliho, J. Bodina a dalších, které reprezentují osvobození politiky od duchovní moci církve. Otevřel se tak prostor pro spisy, jejichž předmětem se stalo učení o státu. Teorii státu rozvíjeli Hobbes, Locke, Grotius, Leibnitz, Spinoza, Rossuet Penelon, Montesquieu, Voltaire, J. J. Rousseau a další. Do centra politiky se dostaly otázky relativního růstu politické a ekonomické moci státu. Cíle dané původně křesťanskou etikou vystřídal potřeby absolutistického státu.

Tradiční obraz učení o hospodářství byl narušen. Obsah spisů raných kameralistů již postrádal účelové zakotvení v křesťanské mravouce. Mezi rané kameralisty patří osobnosti, jako byli S. P. Gasser, J. Ch. Dithmar, G. H. Zincke, J. G. Daries, vyučující policejní a kamerální vědy na katedrách německých univerzit. Obsah byl redukován pouze na technologické recepty a návody. Ekonomie (Ökonomie) v první polovině osmnáctého století byla ve spisech a učebnicích raných kameralistů tvořena souhrnem praktických poznatků a rad sestávajících převážně z technologické látky. Změna v obsahu u současníků však degradovala pověst ekonomie jako vědecké disciplíny. Na ekonomii bylo pohlíženo s despektem.

Taková situace panovala v přístupu k této disciplíně před tím, než vstoupila na půdu Rakouska a českých zemí. Avšak Justi a Sonnenfels, hlavní představitelé pozdního (osvíceného) kameralismu, takové pojetí ekonomie odmítali. J. G. W. Justi byl povolán císařovnou Marií Terezií, aby zavedl policejní a kamerální vědy na vídeňskou Tereziánskou akademii. Justi uveřejnil objemný spis s názvem „*Staatswirtschaft*“, který se stal v Rakousku první učebnicí státních věd (v západoevropské terminologii – politické ekonomie). Strávil v Rakousku pouze čtyři roky. Nahradil jej **Joseph von Sonnenfels** (1733–1817). Jak však pozvednout nízké niveau ekonomie a zbavit ji pověsti souhrnu pouhých praktických zkušeností jednostranně orientovaných na praxi, které ji stahovaly pod úroveň současných věd? Jak povýšit ekonomii na vědu, která by byla srovnatelná s vědami své doby? Jak učinit z rozmanitých a roztržštěných oblastí poznání (z oblasti hospodářství, správy, zákonodárství a dalších oblastí společenského života) integrovaný obor?

Učení o hospodářství je učením o části širšího celku. Jednotlivé části celku jsou obsahově stmeleny do celku účelem. Do učení o hospodářství je účel vnesen

zvenčí, protože plyne z tohoto širšího celku. Toto pojetí stejně platné jak v antice, středověku i počátcích novověku je přeneseno jako teoretické východisko pro formování nového univerzitního oboru studia. Vytváří se soubor univerzitních disciplín, které zahrnují nejen problematiku hospodářskou, ale i správní, zákonodárnou i jinou. Tedy problematiku, která překračuje hranice ekonomické vědy a tvoří tak širší celek. Josef Schumpeter označuje trefně tuto původní merkantilistickou politickou ekonomii jako „konglomerát vědních disciplín“. V Německu tvoří v osmáctém století analogii (západoevropské) politické ekonomie státní věda (Staatswissenschaft) (Schumpeter 1965, s. 53). Praktický smysl zavádění nového oboru univerzitního studia naplňovala technologie postupu správních orgánů. Na základě dvorských dekretů z roku 1770 a 1771 byli všichni, kteří se ucházejí o službu zeměpanskou, stavovskou a městskou, a to i tehdy, náleželi-li úřad k oboru judiciálnímu, povinni absolvovat kurz z politických věd (Gruber 1924ch, s. 67., Tomek 1849, s. 335.). Politické vědy byly zaváděny na filozofické fakulty. Nebyly zde povinnou disciplínou pro všechny studenty. Politické vědy si volili posluchači, kteří uvažovali o úřednické kariéře.

1.3 Pojetí a skladba disciplín nového univerzitního oboru

Ve střední Evropě se používalo označení policejní věda a kamerální vědy. Nejobecněji byl nazýván státní věda. Státní věda se zabývá správou hospodářství státu. Její obraz je odvozen od správy hospodářství „polis“ (městského antického státu). Jeho předmětem byla soustava rad a pokynů pro jednání státních správních orgánů. Uvedený obor byl v Rakousku převzat z Německa a jeho výuka v Rakousku byla garantována čelným představitelem pozdního kameralismu Johannem G. W. Justim. Po jeho odchodu do Německa byl Justi nahrazen jiným čelným představitelem osvícenského (pozdního) kameralismu Josephem von Sonnenfelsem a uvedený obor byl vystřídán systémem politických věd (Politische Wissenschaften) jako oborem univerzitní výuky. Francouzský ekonom a myslitel Antoine de Montchrestien podobný komplex disciplín nazval politickou ekonomii. Název se ujal a používá se dodnes. **Johann Gottlob von Justi** (1717 až 1771) byl povolán císařovnou Marií Terezií, aby policejní vědu a kamerální vědy přednášel na vídeňské Tereziánské rytířské akademii. Justi sepsal pro tento účel spis pod názvem *Staatswirtschaft oder systematische Abhandlung aller ökonomischen und Cameralwissenschaft*. Spis byl publikován ve dvou svazcích roku 1755. Druhé rozšířené vydání pak vyšlo roku 1758. Spis se stal v mocnářství první předepsanou učebnicí policejní vědy a kamerálních věd. Učebnice sloužila po odchodu Justiho do doby, než byla nahrazena učebnicí Sonnenfelsovou. Představuje program politiky císařovny Marie Terezie, zejména pro řešení poddanské otázky prostřednic-

tvím tzv. dělení domén na menší selská hospodářství. Pojetí se mimo jiné stalo předmětem jedné z prvních polemik Karla Zauschnera z pozic konzervativní velkostatkářské šlechty a vrchnostenského úřednictva. Justi strávil v Rakousku pouze čtyři roky. Pod vlivem Sonnenfelse byla soustava disciplín přejmenována na politické vědy. Toto označení přežilo hluboko do devatenáctého století. Joseph von Sonnenfels (1717–1833) nahradil Justiho v jeho zakladatelské činnosti. Byl vedle něho nejvýznamnějším osvícenským kameralistou. On se „školou“ svých žáků, kam patřil také Ignaz Butschek (Praha) a Leopold Ludwig Schulz (Olomouc), Karl Geist (Opava), byl skutečným zakladatelem nového oboru studia na rakouských univerzitách – politických věd, který byl podpořen učebnicí Sonnenfelsovou, předepsanou od šedesátých let osmnáctého století do roku 1848. Tato soustava disciplín byla zařazována od šedesátých let osmnáctého století

mezi univerzitní obory zprvu na filozofické fakulty v Rakousku a roku 1784 byla jejich výuka přenesena na právnické fakulty. V devatenáctém století se soustava rozšířila na techniku a v dvacátém století se obor rozšířil na další typy škol. Nejprve se budeme zabývat genezí nového univerzitního oboru. Za druhé budeme věnovat pozornost období spojené s pronikáním učení Adama Smitha. V českých zemích jsme se mohli setkat s řadou označení disciplín. Všechny pocházely z německého kulturního prostředí. V Rakousku našla půdu dvě pojmenování. Policejní věda a kamerální vědy a politické vědy. Česká literatura není jednotná v tom, jak uvedené termíny převádět do českého jazyka. V osmnáctém století české ekvivalenty německých termínů chyběly, a později, v období národního obrození, se čeština k těmto pojmům nevracela. V současné literatuře je překlad či vyjádření označení disciplín nejednoznačné.

Katedry pro nově zavedený obor se v Německu nazývaly katedry či stolice policejní vědy a kamerálních věd (*Lehrstühle für Polizei- und Kameralwissenschaften*). Označení bylo přeneseno do Rakouska a dominovalo v období Justiho působení. Označení státní hospodářství (*Staatswirtschaft*) pro nově zaváděné disciplíny

Obr. 1 Titulní strana první učebnice po zavedení oboru policejní vědy a věd kamerálních mezi předměty univerzitního studia.

užíval představitel pozdní fáze kameralismu Johann Gottlob von Justi. Sepsal také spis určený pro účely výuky, který nazval „*Staatswirtschaft*“ publikovaný roku 1755 a znovu roku 1758. Toto označení se rozšířilo především v Německu a udrželo se zde ještě hluboko do devatenáctého století a obsahově se proměnilo. Justi Rakousko opustil a vstoupil do služeb pruského krále.

Označení politické vědy razila pro Rakousko klíčová osobnost šíření výuky kameralismu v monarchii – Joseph von Sonnenfels (1717–1833). Uvedený obor vymezovala jeho učebnice pod názvem *Grundsätze der Polizei-, Handlungs- und Finanzwissenschaft*, která se stala předepsanou učebnicí pro výuku od počátku sedmdesátých let osmnáctého století až do roku 1848. Obsah zmíněné učebnice tvoří: věda o policii (Polizeiwissenschaft), věda o obchodu (Handlungswissenschaft) a finanční věda (Finanzwissenschaft). Bylo v souladu s označením J. G. v. Justiho i s původním označením kateder. Dobové programy přednášek na univerzitách habsburského soustátí však užívají výlučně označení politické vědy. Seznamy přednášek z politických věd psané latinsky z období jejich výuky na filozofické fakultě se částečně dochovaly na olomoucké univerzitě. Pod názvem *Praelectiones ordinariae* používají označení politické vědy (*scientias politicas*) – viz např. (Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc. Fond Univerzita Olomouc. Karton 544). Politické vědy se přednášely v Olomouci i v Brně německy. Na pražské univerzitě se seznamy přednášek dochovaly až po přenesení politických věd na právnické fakulty. Také zde se používá termín politické vědy. Učitelé byli jmenováni profesory politických věd.

Ve spisech raných kameralistů se vztahuje kamerální věda (Kameralwissenschaft) k problematice financí, zahrnující pouze prameny příjmů panovníka, které plynou panovníkovi z jeho domén a regálů. Právě o ně se starali úředníci komory (lat. camera). Z názvu úřadu byl odvozen název – kamerální věda. Komora se starala pouze o správu financí. Na druhé straně *finanční* věda původně zahrnovala pouze oblast financí, jejímž předmětem, mimo jiné, byly především daně obyvatelstva, jejichž výběr byl závislý na souhlasu zemských stavů. Kamerální věda se pak rozšířila o celou oblast finanční vědy a finanční věda zase do sebe zahrnula i oblast financí komorních statků a regálů. Obě disciplíny tak splynuly. V širším slova smyslu byla pod pojem kamerální věda (či vědy) zahrnuta kromě vědy finanční i věda o obchodě. Označení kamerální věda (či vědy) lze chápat v širším a užším smyslu. V širším smyslu se vztahuje ve spisech Sonnenfelse a jeho žáků na vědu o obchodě a na finanční vědu, v užším smyslu pouze na finanční vědu.

Všechna tři označení (Polizei- und Kameralwissenschaften, Staatswirtschaft, Politische Wissenschaften) tvořily středoevropskou analogii západoevropské politické ekonomie. Název politická ekonomie byl sice ve střední Evropě znám, ale nebyl původně používán. Uvedené disciplíny (věda o policii, věda o obchodě a finanční věda) tvořily podstatnou část státní vědy. Státní věda zahrnovala kromě

uvedených ještě disciplínu, jejímž obsahem byla zahraniční politika. P. Schumpeter vnímá jako ekvivalent západoevropské politické ekonomie státní vědu (Schumpeter 1965, s. 53). Proniká do střední Evropy až s učením Adama Smitha na přelomu osmnáctého a devatenáctého století. S pronikáním učení Adama Smitha na přelomu osmnáctého a devatenáctého století probíhají zásadní změny ve vývoji ekonomického myšlení. Odrážejí se na akademickém pozadí v několika směrech. Začíná relativně dlouhodobý proces oprašování oboru od příměsí disciplín, které přímo s ekonomickou naukou nesouvisí. Kvalitativní proměna ekonomického myšlení se promítá do obohacení spektra termínů označujících disciplínu o další výrazy, jako jsou politická ekonomie či národní hospodářství, a jednak dochází k obsahovým proměnám některých pojmů. Vedle pojmu *stát* zaujal stejně postavení v ekonomické nauce pojem *národ*. Ujalo se označení národní hospodářství pro ekonomickou vědu i pro předmět či obor výuky. Národní hospodářství ohraničuje hospodářství pojmem *národ* v politickém slova smyslu, tj. národem jako souhrnem obyvatelstva v určitém státním celku. Nebylo od počátku shody na jednotné podobě kategorie národní hospodářství jak mezi klasickými ekonomy ve střední Evropě i u nás, tak později i mezi představiteli různých škol. Východisko k označení předmětu bylo nalezeno ve vhodném spojení termínů *das Volk* s výrazem *Wirtschaft* či *Ökonomie* ve smyslu *Volkswirtschaft* (*Volkswirtschaftslehre*), *Nationalwirtschaft* či *Nationalökonomie*. Inspirace k tomu vyšla z Itálie. Termín *economia nazionale* se poprvé objevuje v roce 1774 v Itálii. Autorem je Ortes (Rau 1833, s. 11). Ve střední Evropě se ujala a stala se tradicí. V Rakousku a Německu se používají dodnes. V roce 1805 se v Německu poprvé objevují výrazy *Nationalökonomie* a roku 1809 výraz *Volkswirtschaft* používali Jakob, L. H. v., *Grundsätze der Nationalökonomie* (1805) či Soden, J., *Die Nationalökonomie* (1805) (Rau 1833, s. 38, Roscher 1874, s. 662). První, kdo použil pojem „*Volkswirtschaft*“, byl Hufeland (Rau 1833, s. 3, Roscher 1874, s. 662). Hrabě Buquoy používá termín *Nationalwirtschaft* ve spise „*Teorie d. Nationalwirtschaft*“ v roce 1816. Ve spise *Die Staatswirtschaft nach Naturgesetzen* vydaném v Lipsku roku 1819 a připisovaném Lexovi z Aehrenthalu je používán pojem *Staatswirt-*

Obr. 2 Polemický spis anonymního kameralisty vedený proti názorům profesora Seibta.

schaft. Také Wenzel Gustav Kopetz používá místo výrazu *Handlungswissenschaft* termín *Nationalökonomie*. Všechna tato označení jsou do českého jazyka překládána ekvivalentem *národní hospodářství* a tohoto označení pro ekonomickou vědu (vědu národohospodářskou) pěstovanou na vysokých školách používá až do roku 1948. Národní hospodářství se stalo nedílnou součástí názvů spisů po roce 1848 (Chleborad 1869, Jonák 1871, Wellner 1874).

Termín „politická ekonomie“ se stabilizuje ve střední Evropě pro označení soustavy disciplín v pojetí Karla Heinricha Raua. Rau politickou ekonomii rozdělil na praktickou a teoretickou část. Praktickou část tvořila finanční věda a národohospodářská politika a teoretickou část naplňovala národohospodářská teorie. V Rakousku se používaly oba systémy. Systém politických věd i systém politické ekonomie. Systém politické ekonomie nabyl převahy. Ve výuce se termín politická ekonomie používal už po roce 1848 s příchodem Leopolda Hasnera (1851) a Petera Mischlera (1852) na pražskou univerzitu. Dokládají to seznamy přednášek. F. L. Rieger, jeden ze zakladatelů české odborné ekonomické literatury, překládal uvedený pojem termínem „politická oekonomika“ (Rieger 1910). Podoba politické ekonomie byla ve střední Evropě přijata. Prakticky u nás přetrvala s určitými změnami až do roku 1948. Přístupme nyní k bližšímu vymezení jednotlivých disciplín.

Katedry politických věd tvořily v monarchii centra osvícenství. Ignaz de Luca, žák Sonnenfelsův a autor spisu „*Die gelehrte Oesterreich*“ (Wien, 1776, 1778) charakterizoval (osvícenskou) vzdělanost v Čechách deseti významnými jevy. Najdeme mezi nimi nově zakládané univerzitní stolice, včetně založení katedry policejních a kamerálních věd na pražské univerzitě. Stejně jako pro Čechy se jevílo založení katedry jako důležitý osvícenský čin, mělo založení katedry v Olomouci podobný význam pro Moravu a katedra v Opavě pro Slezsko. Významnou událostí bylo založení katedry policejní vědy a kamerálních věd na vídeňské univerzitě roku 1763. Součástí osvícenských reforem bylo také zakládání kateder na dalších univerzitách habsburské monarchie.

Pro naplnění praktického smyslu politických věd bylo důležité postavení politických věd mezi ostatními vědami. Pro naplnění smyslu politických věd bylo jejich spojení s právními disciplínami. Studium práv připravovalo úředníky. Politické vědy se měly stát ideovým zakotvením ostatních právních oborů. Měly právní disciplíny naplnit konkrétním smyslem. Například věda o obchodu poskytuje právnímu studiu vzhled do praxe obchodu, řemesel, lodní dopravy, pojišťovnictví atd.

1.3.1 Politické vědy na filozofických fakultách

V Rakousku byl obor policejní vědy a kamerálních věd zaváděn na filozofické fakulty univerzit proti vůli katolických kruhů. Profesori oboru byli laici (nikoli